

УДК 371.14.2:796.017

А. М. ДИМОВА

старший викладач

К. В. ДИМОВ

викладач

А. В. ДИМОВ

викладач

Чорноморський національний університет ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ВИЗНАЧЕННЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ЕТАПІВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА З АКАДЕМІЧНОГО ВЕСЛУВАННЯ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті виявлено та охарактеризовано зміст і цілі етапів підготовки майбутнього тренера-викладача з академічного веслування до професійної діяльності. Встановлено, що загалом процесуальна підсистема відтворює поетапне зростання підготовленості майбутнього тренера-викладача з академічного веслування від первинної діагностики на етапі вступного творчого конкурсу у вищій навчальний заклад до отримання диплома про вищу освіту. Зазначено, що, згідно із авторським задумом, підготовка майбутнього тренера-викладача з академічного веслування включає сім етапів: діагностичний, адаптаційний, світоглядно-мотивувальний, навчально-професійний, дослідно-професійний, етап професійної самореалізації.

***Ключові слова:** професійна діяльність, тренер-викладач, етапи підготовки, професійна підготовка.*

Аналіз широкого кола джерел дає підстави стверджувати, що на сьогодні зроблено низку важливих висновків щодо проблеми діяльності тренера-викладача та його професійної підготовки, зокрема в контексті формування фахових компетенцій (М. Буренко); пошуку індикаторів психологічного клімату спортивної команди (С. Кенані); професійно-педагогічної компетентності (В. Пономарьов); удосконалення управління змагальною діяльністю (О. Подоляка); виховання фізичних якостей старшокласників у навчально-тренувальних групах дитячо-юнацьких спортивних шкіл (О. Попович); оптимального стилю спілкування тренера як фактора успішності спільної діяльності в спортивній команді (Г. Проценко); педагогічних умов виховання здорового способу життя підлітків у дитячо-юнацьких спортивних школах (О. Свириденко); психологічної готовності тренерів-організаторів до прийняття рішень в екстремальних ситуаціях (О. Хуртенко) тощо.

Проте авторські концепти важко поширити та екстраполювати без сутнісних втрат на створення цілісної теорії й методики підготовки майбутнього тренера-викладача до професійної діяльності, що свідчить про існування наукової та практичної проблеми.

Соціальна значущість ефективної професійної підготовки майбутнього тренера-викладача з академічного веслування у вищому навчально-

му закладі, недостатнє наукове обґрунтування окресленої проблеми в педагогічній теорії та практиці зумовили вибір напряму дослідження.

Мета статті – виявити та охарактеризувати зміст і цілі етапів підготовки майбутнього тренера-викладача з академічного веслування до професійної діяльності.

Згідно з авторським задумом, **на першому (діагностичному) етапі**, що охоплював період вступної кампанії та в якому відбувався безпосередній контакт із представниками предметної комісії, мало здійснюватися не тільки об'єктивне вивчення фізичних якостей майбутнього тренера-викладача під час бігу на 100 метрів, стрибка в довжину або підтягування на перекладині, а й пропонувалася індивідуальна неформальна фахова співбесіда з абітурієнтами.

Доведення перспективності додаткового використання індивідуальної фахової співбесіди з абітурієнтами, відео- та фотозйомки процедури вступного конкурсу, фіксації особистих даних тренера абітурієнта, графіка та місця занять спортом тощо виходило з низки важливих аргументів:

- по-перше, цей захід створював необхідну атмосферу зацікавленості й поваги до вибору життєвого шляху майбутнього студента;
- по-друге, він дав змогу отримати попередню інформацію про його спортивні та професійні наміри й амбіції;
- по-третє, він дав можливість закласти основи налагодження швидкого зворотного зв'язку та колективної взаємодії через фіксування мобільних телефонів та e-mail-контактів;
- по-четверте, він дав можливість зафіксувати важливу подію в житті кожної людини та зберегти її на плівці аж до процедури урочистого вручення диплома про вищу освіту.

Ми провели опитування, що мало на меті визначити домінуючі особистісні психологічні стани та сформовані установки, мотиви, ставлення до спортивної діяльності та тренерської професії загалом.

Особливо цінною у відповідях абітурієнтів була можливість зафіксувати наявність еталона професійної поведінки. Про це свідчили відповіді на запитання про особливості улюбленого тренера. Наведемо для наочності типові відповіді ($n=324$):

- мій улюблений тренер – людина цікава, освічена, досконало знає та любить обраний вид спорту – 20,67% опитаних;
- має витримку, якийсь внутрішній спокій, завжди уважно вислуховує й розуміє нас – 33,33% опитаних;
- уміє ставитися до нас як до дорослих, не заграє, ніби ми маленькі діти, вмє цікаво й насичено спілкуватися – 37,96% опитаних;
- поважає й навіть любить нас такими, якими ми є, – 34,23% опитаних;
- ніколи не ображає, не принижує нас як людей, хоча й об'єктивно критикує наші вчинки – 50,92% опитаних.

На відсутність еталона тренера вказали 44,83% майбутніх фахівців, мотивуючи це тим, що “такої людини не існує, оскільки неможливо мати всі досконалі компоненти тренерської діяльності”.

Загалом, аналіз нашого досвіду організації вступної фахової співбесіди показав: відсутність контакту з носіями високого рівня педагогічної майстерності на цьому етапі об’єктивно підсилює емоційні навантаження, переживання з приводу правильності обраного закладу для навчання тощо. А тому із самого початку організація підготовки має передбачати відносини, засновані на довірі, співтворчості, співпраці, можливості висловити свою думку, права на помилку тощо. Такий тип стосунків розпочинав створення педагогічного процесу на засадах гуманізму, став необхідністю, гарантом успіху в майбутній навчальній діяльності майбутнього тренера-викладача, його самореалізації. У цьому сенсі ще на діагностичному етапі ми переконалися, що професія тренера-викладача дає змогу самоактуалізуватися тільки через сильне емоційне захоплення тим, що стає предметом щоденної діяльності.

На другому (адаптаційному) етапі, що, загалом, охоплював період від установчо-організаційних зборів до закінчення першої сесії, відбувалося пристосування майбутнього тренера-викладача з академічного веслування до нових умов життєдіяльності, що пов’язані із системною перебудовою особистих, спортивних, навчальних і побутових режимів, формуванням необхідних пізнавальних звичок та навчально-професійних установок, які сприяли первинній соціалізації студентів.

До головних умов успішної соціалізації у вищому навчальному закладі ми зарахували, насамперед, гуманістичний, особистісно зорієнтований характер побудови педагогічного процесу, який передбачає взаємне інтелектуальне, психомоторне й емоційне збагачення та взаєморозуміння між його суб’єктами – викладачами вищої школи, майбутніми тренерами-викладачами, тренерами-тьюторами.

Наш досвід підготовки майбутніх тренерів-викладачів з академічного веслування на етапі адаптації свідчить, що завдяки реалізації вищенаведених педагогічних форм, методів і засобів у студентських групах рідко формувалося формальне ставлення не тільки до навчання та викладачів, а й один до одного, що виокремлювало студентів-спортсменів як окрему субкультуру, в якій превалюють емоційно насичені зв’язки. Цей феномен, власне кажучи, й використовували під час побудови суб’єкт-суб’єктних відносин з викладачами вищого навчального закладу.

На третьому (світоглядно-мотивувальному) етапі підготовки ключовим завданням педагогічної взаємодії було культивування соціально-ціннісної місії тренерської професії. Необхідність модифікації традиційної підготовки на зазначеному етапі детермінувалася суттєвими втратами культури світобачення майбутніх тренерів-викладачів з академічного веслування та зниженням рівня критичності їх мислення.

Використання проблемного методу в процесі викладання циклу гуманітарних і соціально-економічних дисциплін стало одним із головних методичних новацій етапу. Його педагогічна цінність, що дала змогу навчатися студентам за допомогою організації навчального “інсайту”, “наукового катарсису”, “мисленнєвого штурму”, представлена в сучасній теорії проблемного навчання (В. Бондар, Т. Кудрявцев, І. Лернер, М. Махмутов, В. Оконь, А. Хуторський, Т. Шамова) [1; 4; 5].

Педагогічні зусилля з відходу від пасивної мисленнєвої ситуації в навчанні майбутніх тренерів-викладачів суттєво активізували розвиток критичного мислення студентів, стимулювали інтерес до навчання через розгляд уявних проблемних ситуацій.

За М. Махмутовим, “проблемна ситуація” визначається як певний психічний стан суб’єкта, який виникає при інтелектуальному ускладненні або неможливості пояснити нове явище чи факт відомим способом дії [6]. Цей стан для майбутнього тренера-викладача дав змогу відчувати на навчальному занятті значне мисленнєве напруження, яке, враховуючи “спортивний характер” цієї категорії студентів, було важливим аспектом формування звички до когнітивної “перемоги”.

У наших умовах основу проблемної ситуації становила будь-яка суперечність, яка народжувала в майбутніх тренерів-викладачів бажання розібратися в неузгодженості або розбалансованості існуючих абстракцій та теорій.

У працях сучасних учених, присвячених дослідженню проблеми інтерактивного навчання в професійній освіті загалом і фізкультурній зокрема (Г. Вольдегебріал [2]; Ю. Гавронська [3]), глибоко та всебічно розкрито його сутність і специфіку, обґрунтовано педагогічні можливості та організаційні засади.

Вони широко використовувалися в нашому експериментальному досвіді та гармонійно співвідносилися з іншими мета-технологіями, оскільки цілком відповідали завданням і специфіці підготовки майбутнього тренера-викладача з академічного веслування до професійної діяльності.

Четвертий (навчально-професійний) етап є найбільш сенситивним щодо реалізації інших стратегічних кроків формування практичних навиків майбутніх тренерів-викладачів з академічного веслування, розвитку суто педагогічних компонентів підготовленості майбутнього тренера-викладача – зовнішньої та внутрішньої педагогічної техніки, вміння організувати навчальну взаємодію тощо.

У стандартах підготовки до професійної діяльності практика є невід’ємною частиною навчально-виховного процесу, адже забезпечує зв’язок теоретичної підготовки майбутніх тренерів-викладачів із їх практичною діяльністю. Власне кажучи, під час практики й відбувалося істинне випробування життєвих, світоглядних і ціннісних орієнтирів, які формувалися в процесі навчання й виховання студентів.

Як і в процесі навчання, практика тільки тоді може стати ефективним засобом підготовки майбутнього тренера-викладача до професійної діяльності, коли студент свідомо організує процес своєї професійної самоосвіти та самовиховання на цьому етапі навчально-професійної роботи.

Тож для того, щоб забезпечити міцний зв'язок між теоретичною підготовкою та практичною діяльністю майбутнього тренера-викладача, в нашому експерименті було здійснено адекватний підбір кожному студенту-практиканту такого робочого місця, яке б дало змогу найбільш повно упредметнити всі накопичені потенції в реальному спортивно-педагогічному процесі [8; 9; 10].

Потреба в афіліації, здатність майбутнього тренера-викладача ефективно працювати в умовах зростання обсягів наукової інформації виокремила як важливу проблему розробку додаткових показників їх підготовленості до успішної професійної діяльності, необхідність інтеграції змісту професійної підготовки студентів з університетською науково-дослідною роботою.

Саме тому шостий (дослідно-професійний) етап експериментальної підготовки полягав у необхідності створення оптимальних педагогічних умов для розвитку суб'єктності майбутнього фахівця та реалізації ним своїх потенційних можливостей у межах як аудиторної, так і позааудиторної роботи.

На нашу думку, значну допомогу у становленні майбутніх спортивних педагогів відіграє викладач-фасилітатор, основні завдання діяльності якого – допомогти людині (групі) глибоко усвідомити наявну проблему чи поставити перед нею завдання й знайти шляхи його вирішення. Основним результатом фасилітації є значне підвищення ефективності роботи, зацікавленість учасників, розкриття їх потенціалу.

Підсумовуючи, зазначимо: в процесі підготовки дипломної роботи та захисту майбутній тренер-викладач виявляє здатність до наполегливої роботи й творчості, вміння формулювати та захищати власні ідеї, здобутки, основні положення й висновки; знання наукової термінології, що лежать в основі використаних методів і вирішеного завдання.

Сьомий етап (професійної самореалізації) збігається з навчанням майбутнього тренера-викладача з академічного веслування на освітньо-кваліфікаційному рівні “магістр”, практика якого показує, що найбільш ефективні алгоритми побудови педагогічного процесу на цьому етапі перебувають у площині вибору андрогогічної стратегії навчання. У цьому сенсі її загальний девіз про те, що треба вчитися не для школи, а для життя, гармонійно співвідноситься з обраною в концепції методичною централією підготовки до самостійного навчання, що включає педагогічний процес як сумісну взаємозбагачувальну взаємодію з опорою на спортивний досвід майбутніх тренерів-викладачів, її контекстність, поліпарадигмальність, усвідомленість.

Ключовою новацією цього етапу стала наскрізна актуалізація результатів навчання з одночасною практикою реальної діяльності, а проведений педагогічний експеримент дав змогу переконатися в необхідності початку професійної самореалізації саме в цей період – на етапі навчання у вищому навчальному закладі.

За нашим переконанням, цей період є найбільш чутливим для початку реальної трудової діяльності, адже на цьому етапі підготовки студенти втрачають ту велику вмотивованість у процесі навчання, яка сповнювала їх енергією на молодших курсах, а значить, головною стимулюючою одиницею підготовки може бути лише персональна практика на робочому місці, сповнена проблем і непередбачуваних завдань.

Наш 15-річний досвід тренерської діяльності свідчить, що ключовою проблемою на цьому етапі професійної самореалізації студентів є саме набір учнів у групи початкової підготовки. Справа в тому, що система набору талановитих спортсменів у сучасних умовах не передбачає пасивного очікування тренера-викладача, а пов'язана з регулярними персональними візитами на уроки фізичної культури в школі, де, загалом, і можна зібрати повноцінну інформацію стосовно потенційних учнів ДЮСШ.

При цьому, якщо раніше рекомендації з набору учнів зводилися до розміщення рекламної продукції на стендах, дошках інформації, засобах масової інформації тощо, то сучасна практика не підтвердила ефективність указаних заходів. Так, один із найвидатніших російських тренерів М. Озолін нещодавно в праці “Настольная книга тренера” давав із приводу набору учнів такі рекомендації: “оголошіть про набір до груп навчальної підготовки по місцевому радіо, розмістіть запрошення із зазначенням виду спорту й необхідного віку, опишіть місце збору, форму спортивного одягу тощо” [7, с. 575].

Загалом, на етапі професійної самореалізації відбувалося остаточне усвідомлення своєї екзистенційної місії спортивного педагога майбутніми тренерами-викладачами.

Висновки. Отже, процесуальна підсистема відтворює поетапне зростання підготовленості майбутнього тренера-викладача з академічного веслування від первинної діагностики на етапі вступного творчого конкурсу у вищий навчальний заклад до отримання диплома про вищу освіту.

На першому (*діагностичному*) етапі, що охоплює період вступної компанії, відбувається безпосередній контакт із представниками предметної комісії, здійснюється об'єктивне вивчення фізичних якостей майбутнього тренера-викладача у формі творчого конкурсу. На другому (*адаптаційному*) етапі, що охоплює період від установчо-організаційних зборів до закінчення першої сесії, відбувається пристосування майбутнього тренера-викладача до нових умов життєдіяльності, що пов'язано із системною перебудовою особистих, спортивних, навчальних і побутових режимів, формуванням необхідних пізнавальних звичок та навчально-професійних установок. На третьому (*світоглядно-мотивувальному*) етапі підготовки

обґрунтовано дидактичні ефекти від використання проблемного методу в процесі викладання циклу гуманітарних і соціально-економічних дисциплін. Встановлено, що четвертий (*квазіпрофесійний*) етап є найбільш сенситивним для розвитку суто педагогічних компонентів підготовленості майбутнього тренера-викладача – зовнішньої та внутрішньої педагогічної техніки, вміння організувати навчальну взаємодію. П'ятий (*навчально-професійний*) етап характеризується розширенням автодидактичною проблематикою змісту спортивно-педагогічного вдосконалення та самостійної роботи студентів. Шостий (*науково-дослідний*) етап збігається із завершенням підготовки майбутнього тренера-викладача до професійної діяльності на освітньо-кваліфікаційному рівні бакалавра. Головним акцентом етапу є культивування суб'єктності майбутнього тренера-викладача та інтенсифікація зворотного зв'язку з використанням інформаційно-комунікаційних технологій між суб'єктами педагогічного процесу. Сьомий етап (*професійної самореалізації*) збігається з навчанням майбутнього тренера-викладача на освітньо-кваліфікаційному рівні “магістр”. Показано, що виникнення, розвиток та упредметнення професійних намірів під впливом актуалізованих когнітивних, афективних і конативних потенцій потребують консультативного педагогічного супроводу майбутнього тренера-викладача, особливо в питаннях проектування спортивно-педагогічних процесів, самоактуалізації та самоздійснення фахівців.

Список використаної літератури

1. Бондар В. І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів. Київ, 1996. 129 с.
2. Вольдегебриал Г. А. Структура и содержание активных методов обучения в подготовке магистров по физической культуре и спорту Эфиопии (на примере подготовки тренеров по футболу) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Москва, 2008. 24 с.
3. Гавронская Ю. “Интерактивность” и “интерактивное обучение”. *Высшее образование в России*. 2008. № 7. С. 101–104.
4. Кудрявцев Т. В. Психолого-педагогические проблемы высшей школы. *Вопросы психологии*. 1981. № 3. С. 20–30.
5. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения. Москва, 1981. 185 с.
6. Махмутов М. И. Проблемное обучение: основные вопросы теории. Москва, 1975. 364 с.
7. Озолин Н. Г. Настольная книга тренера: Наука побеждать. Москва, 2004. 863 с.
8. Шахов В. І. Теоретико-методологічні основи базової педагогічної освіти майбутніх учителів : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2008. 526 с.
9. Vroeijenstijn A. I. Towards a Quality Model for Higher Education. *INQAAHE-2001 Conference on Quality, Standards and Recognition*. March, 2001. S. 34–67.
10. Żukowski R. Kształcenie i doskonalenie zawodowe instruktorow I trenerow: Stan aktualny – perspektywy rozwiązań. *Trening*. 2001. № 1. S. 19–25.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2017.

Дымова А. Н., Дымов К. В., Дымов А. В. Определение и характеристика основных этапов подготовки будущего тренера-преподавателя по академической гребле к профессиональной деятельности

В статье выявлены и охарактеризованы содержание и цели этапов подготовки будущего тренера-преподавателя по академической гребле к профессиональной деятельности. Установлено, что в целом процессуальная подсистема воспроизводит поэтапный рост подготовленности будущего тренера-преподавателя по академической гребле от первичной диагностики на этапе вступительного творческого конкурса в вуз до получения диплома о высшем образовании. Указано, что согласно авторскому замыслу, подготовка будущего тренера-преподавателя по академической гребле включает семь этапов: диагностический, адаптационный, мировоззренчески-мотивирующий, учебно-профессиональный, опытно-профессиональный, этап профессиональной самореализации.

Ключевые слова: профессиональная деятельность, тренер-преподаватель, этапы подготовки, профессиональная подготовка.

Dymova A., Dymov K., Dymov A. Definition and Characteristics of Main Stages of Preparation of Future Trainer-Teacher of Rowing to Professional Activities

The analysis of a wide range of sources gives the grounds to assert that today made a number of important insights concerning the problems of activities of the coach and his training, particularly in the context of formation of professional competences; the search of the indicators of psychological climate in sports team; professional pedagogical competence; improving the management of competitive activities; education of physical qualities of students in the training groups children and youth sports schools; the optimal communication style of the trainer as a factor in the success of joint activities in the team; pedagogical conditions of education of healthy lifestyle of adolescents in youth sports schools; psychological readiness coaches-organizers to make decisions in extreme situations and so on. However, more concepts are difficult to extend and extrapolate, without significant losses in the development of a coherent theory and technique of preparation of future trainer-teacher for professional activity, which indicates the existence of scientific and practical problems.

The social importance of the effective professional preparation of future trainer-teacher in rowing at the high school, there is insufficient scientific justification of the identified problems in educational theory and practice led to the selection of research directions.

The article identified and characterized the content and purpose of the stages of preparation of future trainer-teacher of rowing to professional activities.

It is established that in General the procedural subsystem reproduces the gradual increase of readiness of the future trainer in rowing from the initial diagnosis at the stage of introductory art contest in school to get a diploma of higher education. According to the author's intent, the training of future trainers rowing involves seven stages: diagnostic, adaptive, vision-motivating, educational-professional, experienced-professional phase professional fulfillment.

Key words: professional activity, trainer, training.